

К.В. КОЛЯДЕНКО, к. мед. н.

/Національний медичний університет імені О.О. Богомольця/

Організація викладання шкірних та венеричних хвороб на медичному факультеті Університету св. Володимира наприкінці XIX – на початку XX століття як приклад для оптимізації навчання студентів медичних вузів сьогодні

Резюме

Организация преподавания кожных и венерических болезней на медицинском факультете Университета св. Владимира в конце XIX – начале XX века как пример для оптимизации обучения студентов медицинских вузов сегодня

К.В. Коляденко

В статье представлены данные по организации учебных программ по дерматологии и венерологии для студентов-медиков. Некоторые аспекты этой системы могут быть актуальными и сегодня при подготовке квалифицированных специалистов.

Ключевые слова: студенты-медики, кожные и венерические болезни, учебные программы

Summary

Organization of Teaching Skin and Venereal Diseases in the Medical Faculty of st. Vladimir University in the end of 19th–Beginning of 20th Centures as an Example of Optimization Teaching of Medical Students

K. Kolyadenko

Data about organization of study programs on dermatology and venereology in the end of 19th – beginning of 20th centuries is present in the article. Some aspects of that system could be actual today for optimization of training of qualified specialists.

Key words: medical students, skin and venereal diseases, study program

У наш час важливе місце у процесі реформування системи охорони здоров'я належить оптимізації структури та функцій дерматовенерологічної служби. Для підвищення якості медичного обслуговування в Україні вкрай необхідна підготовка кваліфікованих спеціалістів, зокрема дерматовенерологів. Для вдосконалення дерматовенерологічної служби в Україні насамперед слід звернутись до минулого, щоб зрозуміти, як відбувалось викладання шкірних та венеричних хвороб наприкінці XIX – на початку XX століття. На наш погляд, система медичної науки і практики кінця XIX – початку XX століття може слугувати сьогодні прикладом на етапі перебудови.

Матеріали та методи дослідження

При виконанні роботи були застосовані такі методи: екстраполяції, структурно-логічного аналізу, зокрема джерел інформації, та семантичний і бібліографічний.

Результати та їх обговорення

25 вересня 1863 року на медичному факультеті Університету св. Володимира було вирішено започаткувати курс на шкірних захворювань. Читання лекцій було доручене Л.К. Горецькому.

24 травня 1864 року при Київському військовому госпіталі, де вже існували хірургічна і терапевтична клініки, відкрився відділення шкірних хвороб. Головний лікар госпіталю Генрици виділив для нового відділення три госпітальні каземати. Людвіг Казимирович Горецький був призначений завідувачем дерматологічної клініки, яка стала клінічною базою для медичного факультету. Водночас Л.К. Горецький був зарахований молодшим ординатором Київського військового госпіталю. 18 серпня 1864 року Горецький пише рапорт до медичного факультету Університету св. Володимира, в якому детально викладає план роботи клініки і читання лекцій студентам: «...*Имею честь донести факультету, что, получив назначение заведовать клиническим отделением, учрежденным для накожных болезней в Киевском военном гос-*

питає, я буду излагать учение о болезнях наружных покровов в клинике. Раз в неделю я буду читать для студентов 9 и 10 семестров на кафедре лекции 2 часа и, кроме этого, я намерен держать дерматологическую клинику два раза в неделю, каждый раз по часу, для желающих изучать дерматологию, что необходимо» [1, 2].

Л.К. Горещкий склав детальну програму вчення про шкірні хвороби, яку додав до наведеного вище плану. Весь курс шкірних хвороб читався протягом року студентам 9 і 10 семестру по 2 години на тиждень. Людвіг Горещкий вважав за необхідне при викладанні поєднувати теорію з практикою. Всі симптоми захворювання по можливості демонструвалися на хворих. Для цього кожна лекція була розбита на дві частини: теоретично-демонстраційна і практична. Під час теоретично-демонстраційної частини проводилося читання тематичної лекції, і, по можливості, демонструвалися тематичні хворі. Під час практичної частини студенти мали можливість побачити всіх хворих, що знаходились в клініці, та детально розглянути тактику їх лікування [1, 2]. 4 листопада 1864 року була прочитана перша лекція – «Введение в систематическое и клиническое учение о накожных болезнях». Лекція була надрукована в «Университетских известиях» у листопаді того ж року. Цією лекцією фактично було відкрито викладання захворювань шкіри в Російській імперії. Цей факт варто розцінити як пріоритет вітчизняної школи у викладанні шкірних захворювань. «...Только в Киевском университете ведется систематическое преподавание кожных болезней...» – писав відомий дерматолог О.Г. Полотебнев [3]. 3–5 листопада 1864 року читання лекцій студентам у клініці нашірних хвороб стало регулярним [4]. У 1868 році шкірні і венеричні хвороби були об'єднані в один курс. Але венерологічна клініка ще продовжувала залишатися у складі хірургічної. Л.К. Горещкий звільняється від читання лекцій з терапії і починає читати також і курс сифілітичних хвороб. Так були закладені перші засади для створення кафедри [5]. 7 січня 1875 року приват-доцент Лукашевський подав у раду Університету св. Володимира таке прохання:

В совет медицинского факультета Университета св. Владимира Приват-доцента по накожным болезням Лукашевского «Покорнейше прошу разрешить мне чтение курса сифилитических болезней и микологии с паразитарными болезнями кожи по прилагаемой при сим программе. Для сифилиса прошу назначить мне утренние часы, так как местом преподавания я избираю сифилитическое отделение Киевского военного госпиталя. На этом же основании посещение этого курса может быть только удобно для студентов 5 курса. Количество часов – два в неделю вместе или раздельно.

Для курса микологии студентам 4 курса прошу назначить один час в неделю по усмотрению факультета» [6].

До заяви додавалась програма викладання, з якої можна побачити, як будувалась програма роботи зі студентами в той час.

«Предмет микологии и современное ее значение в области патологии.

Общие понятия о грибах. Классификация их по де Бари. О дрожжевых грибах и эндомицетах (исследования Кона, Гофмана, Карстена, Гамера, Полотебнева, Манасена и др.).

Главнейшие эпидемические болезни культурных растений – ржи, картофеля.

Главнейшие эпидемические болезни насекомых – шелкоwichного червя.

Роль грибов в процессе брожения и гниения. Паразитарная теория Пастера, его опытные исследования. Физико-химическая теория Либиха.

Новейшее исследование Бильроти о вегетативных формах кока бактерий и участия их в процессах брожения и гниения.

Программа курса сифилитических болезней

Определение понятия сифилиса и краткие исторические сведения о нем.

Разделение его на первичный, вторичный, третичный. Относительное достоинство этого деления.

О мягком и твердом шанкре и бубонах. Исторический разбор учений, основанный на различии в характере первичных язв и отношении их к общему заболеванию. Теория Гунтера об идентичности шанкерного яда с трипперным, и первое установление им патологического значения затвердения.

Теория унитарииума Рикора. Теория дуализма. Учение Бассера, Клерка, Ромле, Дидау и др. представителей французского дуализма.

О прививаемости вторичных припадков.

Современная теория унитарииума – Гебра, Михаэли, Капоши. Конституционные явления сифилиса. Время появления их.

Сифилитические поражения кожи. Общие их свойства. Пятнистый, папулезный, чешуйчатый, пустулезный, пузырьчатый, бугорковый и глубоко язвенный сифилиды с промежуточными их формами.

О широких кондиломах.

Сифилитическое поражение слизистой оболочки: катаральная форма, слизистые папула и язва (на слизистой оболочке полости рта, зева, носа и заднего прохода).

Сифилитическое поражение гортани.

О гуммозных опухолях вообще.

Воспалительные и гуммозные поражения отдельных органов – зрачка и яичка.

Воспалительные и гуммозные поражения глубоких тканей – мышц, хрящей, надкостницы и костей.

Висцеральный сифилис – поражение мозга в особенности.

Сифилис у новорожденных. Наследственный сифилис.

Терапия. *Лечение первичных припадков, лечение общих припадков.*

Употребление Меркурия – втирания, ванны и окуривания. Впрыскивания. Лечение без Меркурия» [7, 8, 9].

У Варшавському університеті й досі збереглася програма викладання дерматології, яка складена професором П.В. Нікольським у 1904 році під час його праці там [10]. Що цікаво, на початку ХХ століття програма, яка застосовувалася для викладання захворювань шкіри студентам, була більш повною, ніж та, яка використовується сьогодні. Програма була розподілена на 25 тем. Велику увагу приділено вивченню будови шкіри і патогенезу різних захворювань.

2 вересня 1889 року Василь Костянтинович Боровський почав працювати на посаді молодшого ординатора в Київському військовому госпіталі. Більшість його робіт присвячено діагностиці та лікуванню сифілісу.

Він читав лекції студентам 5 і 7 семестрів в осінньому півріччі за такими темами:

«1) Сифилитология (1 час): исторический очерк учения о сифилисе, первичные сифилитические явления, формы кондиломатозного периода сифилиса, вторник 7–8 часов вечера.

2) Дерматология (1 час): анатомия и физиология кожи, патология и диагностика кожных припадков, симптоматические болезни кожи. Практические занятия по сифилитологии и дерматологии в военном госпитале, среда 3–4 часа» [11].

Під час весняного півріччя студентам 6 і 8 семестру:

«1) Сифилитология (1 час): гуммозный период сифилиса – пора-

жение костей и внутренних органов, сифилис мозга, лечение сифилиса, профилактика, вторник 7–8 ч. вечера.

2) Дерматология (1 час): паразитарные болезни кожи, новообразования кожи, гипертрофии кожи, суббота 7–8 ч. вечера. Практические занятия по сифилидологии и дерматологии в военном госпитале по 1 часу в неделю, среда 3–4 часа».

Також шкірне та сифілітичне відділення Київського військового госпіталю було відкрито для практичних занять студентів кожного дня з 9 до 12 години [12, 13].

Займалися студенти за такими посібниками: Э. Лансеро «Учение о сифилисе», Э. Ланг «Лекции о патологии и терапии сифилиса»; Фурнье «Лечение сифилиса»; Rumpf., Die syphilitischen Erkrankungen des Nervensystems; Ге А. «Курс венерических болезней»; Доринг «Болезни кожи»; Лессер «Кожные болезни»; Пospelов «Учебник кожных болезней»; Джемсон «Болезни кожи» [12, 13].

Як бачимо, в ті часи вивченню дерматовенерології приділялось набагато більше уваги, ніж зараз.

У 1909–1916 роках проф. С.П.Томашевський читав лекції студентам по вівторках з 10 до 12 години у новій аудиторії. Практичні заняття зі студентами спочатку проводилися щодня з 2 до 4 години, а потім 2 рази на тиждень – по вівторках з 2 до 4 години по сифілідології і щоп'ятниці з 12 до 2 години по дерматології. Клініка для практичних занять була відкрита щодня з 8 години ранку до 3 години дня.

Наводимо документ, де можна побачити програму викладання дерматології у 1910–1911 роках.

«Обзорение преподавания в Университете св. Владимира на 1910–1911 учебный год по медицинскому факультету

Ординарный профессор С.П. Томашевский (10 час.)

В военном госпитале, систематическое и клиническое учение о наклонных и сифилитических болезнях. Дерматология (4 ч.) Общая патология, морфология диагностика и систематика болезней кожи воспалительного, ангионейротического и нервного происхождения. Сифилидология (2 ч.) – исторический очерк учения о сифилисе и венерических болезнях, первичные проявления сифилиса, кондиломатозные проявления болезни. Вторник 10–12 часов, четверг 11–1 час, суббота 1–3 часа. Практические занятия по кожным болезням и сифилидологии – четверг 1–3 часа и пятница 12–2 часа.

Кабинет, лаборатория и клиника открыты для практических занятий ежедневно с 8 часов утра до 3 часов дня.

Пособия по дерматологии: Дюринг, Руководство к изучению болезней кожи, перевод с французского, СПб., 1884; Капоззи М. Патология и терапия наклонных болезней, перевод с немецкого, Харьков, 1881; Беренд, Учебник наклонных болезней, перевод с немецкого, Москва, 1889; Hardy A Traite pratique et descriptive des maladies de la peau, Paris, 1889, Пospelов А. Краткий учебник наклонных болезней, 3-е издание, Москва, 1896.

По сифилидологии; Лансеро Э., Учение о сифилисе, перевод с французского. СПб., 1887; Ланг Э. Лекции по патологии и терапии сифилиса, перевод с немецкого. СПб., 1886; Fournier Alfred, Lecons cliniques sur la syphilis, 2 edit., Paris, 1881; Julien Louis, Traite pratique del maladies veveriennes, Paris, 1886; Ге А. Курс венерических болезней, 6-е издание, Казань, 1898.

Совещательные часы: по четвергам с 12 до 3 часов дня.

Приват-доцент В.К.Боровский (3 часа) в патолого-анатомическом институте, сифилидология и дерматология, для студентов 5-го и 7-го семестра. Сифилидология (1 час): исторический очерк учения о сифилисе, первичные сифилитические явления, формы кондиломатозного периода сифилиса. Вторник, 7–8 часов вечером. Дерматология (1 час): анатомия и физиология кожи;

Рисунок. С.П.Томашевський зі студентами проводять огляд хворого. 1913 рік (з архівних матеріалів)

патология и диагностика болезней кожных придатков, симптоматические болезни кожи. Суббота, 8 часов вечера. Практические занятия по сифилидологии и дерматологии в военном госпитале – среда, 3–4 часа. Сифилитическое отделение Киевского военного госпиталя открыто для практических занятий ежедневно с 9 до 12 часов дня» [14, 15].

План лекцій, складений Томашевським для студентів, був поділений на два розділи: нашірні хвороби і сифілітичні хвороби. Розділ «Нашірні хвороби» складався із загальної частини, яка включала історію розвитку дерматології, анатомію і гістологію шкіри, систематику захворювань шкіри, і спеціальної частини, в якій детально розглядалися практично всі відомі на той час захворювання шкіри [59]. Професор С.П. Томашевський був блискучим лектором. Послухати його лекції приходили студенти не лише медичного, але й інших факультетів університету. Студенти медичного факультету чергували біля аудиторії, щоб встигнути зайняти місце на лекції [3].

Для навчання студентів використовувалися можливості амбулаторного прийому, який щодня проводився в клініці. Бажаючих потрапити на цей прийом було дуже багато.

Після смерті професора С.П. Томашевського на посаду завідуючого кафедрою шкірних та сифілітичних хвороб медичного факультету Університету св. Володимира був обраний професор Володимир Іполітович Терєбинський. Володимир Іполітович завідував кафедрою і клінікою у важкий для країни час. Тривала громадянська війна. В Києві щодня змінювалась влада. В країні панував хаос. Від керівників управління відділу народної освіти навчальні заклади стали одержувати листи такого змісту: *«События последнего времени, тяжело отразившиеся на всех сторонах народной жизни, сильно расстроили правильный ход занятий в средней школе. Выпуски последних лет дают настолько неудовлетворительный контингент слушателей для высшей школы, что в некоторых университетах Советы профессоров нашли себя вынужденными устраивать проверочные экзамены для лиц, только что окончивших средние заведения, причем зачастую обнаружилось полное несоответствие знаний испытываемых отметкам в их аттестатах. Еще меньшее значение можно придавать свидетельствам, выданным по распоряжению Советской власти, где не имеется даже фиктивной оценки знаний, а лишь удостоверение пребывания в средней школе. Мною уже отдано распоряжение по средним учебным*

заведениям об аннулировании таких свидетельств и замене их аттестатами по установленной форме с отметками, выставленными на основании суждений об успешности годовых занятий в выпускных классах. Признавая, однако, что такая оценка, при весьма неправильных занятиях в истекшем году, все же не может являться ручательством в достаточности объема знаний учащих-ся, считал бы весьма целесообразным проверку познаний абитуриентов последних двух лет путем установления для них проверочных испытаний, устных и письменных по нескольким главным предметам. Для избежания потери времени для прохождения курса высшей школы, я полагал бы возможным назначить такие проверочные экзамены на протяжении одного или даже двух лет (например, письменные – осенью настоящего года и устные – весной следующего). Для более правильного установления мерил требований, предъявляемых к поступающим в высшую школу, я полагал бы необходимым производство таких испытаний поручить особым смешанным комиссиям из профессоров высшего учебного заведения и преподавателей выпускных классов школ. Доведя до Вашего сведения вышеизложенные предположения Управления, имею честь покорнейше просить подвергнуть их обсуждению в Совете профессоров и мнение профессорской коллегии по сему вопросу сообщить мне» [16].

Подібна тактоолія потрібна і сьогодні для перебудови дерматовенерології (можливо процесу викладання дерматовенерології). На жаль, рівень знань деяких сучасних студентів не може відповідати рівню знань, потрібному для отримання звання лікаря.

Висновки

Сьогодні на вивчення дерматовенерології зі студентами відводиться 10 занять. Програма, по якій займаються студенти на даний час, навіть на 10% не покриває програми кінця XIX століття. Досить важливо повертатись до минулого, щоб мати можливість порівнювати та вдосконалювати рівень професійних знань. Безумовно, це не означає, що Болонська система медичної освіти не має права на існування. Але у молодих лікарів повинен бути приклад того, як вчилися і працювали студенти медичних вузів за часів, коли не було Інтернету та інших новітніх технологій.

Список використаної літератури

- ДАК – Державний архів м. Києва
1. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 4946 арк. 1.
 2. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 4946 арк. 2.
 3. В.Г. Коляденко // Кафедра дерматології та венерології Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця (історичний нарис) – 2008 р.
 4. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 4779. арк 70 звор.
 5. К.А. Карышева. Научная деятельность Л.К.Горецкого // Врачебное дело. – 1955. – №9. – С. 896.
 6. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 5009 арк 31.
 7. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 5009 арк. 32.
 8. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 5009 арк. 32 звор.
 9. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 5009 арк. 33.
 10. Никольский П.В. Программа по дерматологии за 1904–1905 гг. (оттиск). – Варшава, 1904.
 11. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 6085 арк 49.
 12. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 6085 арк 49 звор.
 13. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 6085 арк 4.
 14. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 5977 арк 14 звор.
 15. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 5977 арк 15.
 16. ДАК. Ф. 16 О. 465 Спр. 6307 арк 1.